

Diagnozy, doświadczenia, praktyki

DOI: 10.5604/01.3001.0013.8194

O EDUKACJI WIZUALNEJ W KONTEKŚCIE ILUSTRACJI ARTYSTYCZNEJ – ASPEKT HISTORYCZNY I WSPÓŁCZESNY

ANNA BOGUSZEWSKA

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0971-1258>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

*Wartościowość sztuki i literatury
urzeczywistniana jest jako środek wychowawczy,
a sztuka jest elementem kształcenia*

B. Żurakowski

Wprowadzenie

Obszar kulturowy sztuk plastycznych, ich wizualność, jest mocno osadzona w dziejach człowieka, gdyż towarzyszyła mu wcześniej aniżeli język czy nauka. Człowiek jako kreator i konsument kultury, jest odbiciem epoki, czasów, w których żyje. Współcześnie dynamiczny rozwój mediów elektronicznych w dużej mierze wyznacza przemiany w kulturze, określa miejsce kultury, w tym sztuki i edukacji. Oddziaływanie świata w warstwie ikonosfery zdaje się być dzisiaj szczególnie istotne w doświadczaniu rzeczywistości. Wychowanie estetyczne powszechnie uważa się za ważny czynnik w kształtowaniu osobowości człowieka oraz niezbędnym instrumentem wychowania. Zainteresowanie edukacją wizualną nabiera zatem istotnego znaczenia w wychowaniu i edukacji dziecka w wieku przedszkolnym.

Publikacja dotyczy rozważań i refleksji na temat wychowania i edukacji dzieci wczesnej edukacji wykorzystującej wizualne konteksty, jakie stanowi polska ilustracja artystyczna. Zaprezentowano w niej krótki przegląd założeń programowych w wymienionym aspekcie oraz nakreślono kontekst rozwojowy polskiego ilustratorstwa artystycznego. Odniesiono się do przedsięwzięć, jakie szeroko zaistniały w praktyce lubelskich bibliotek animujących kulturę książki dziecięcej oraz do zrealizowanego uniwersyteckiego projektu „ZA PROGIEM” – wyprawy odkrywców (POWR.03.01.00-00-U017/17),

w którym część *Warsztaty językowo-czytelnicze*, wykorzystującą książkę artystyczną, prowadziła Małgorzata Centner-Guz. Podstawę metodologiczną opracowania stanowią metody historyczne, metoda monograficzna oraz technika analizy dokumentu.

Zarys założeń kształcenia plastycznego na etapie wczesnej edukacji w aspekcie wykorzystania ilustracji artystycznej

Od roku 1918 w procesie ujednoczenia struktury polskiego szkolnictwa wprowadzono w szkole powszechnej *rysunek* jako przedmiot obowiązkowy. W założeniach programów szkolnych tego okresu znajdują się ogólne wskazania dotyczące wykorzystywania ilustracji książkowej oraz innych obrazowych przedstawień związanych z prezentowaną dziecku lekturą szkolną (Boguszewska, 2004, 2007, 2010).

W Polsce Ludowej nauczanie przedmiotu kontynuowano, początkowo wykorzystując programy z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Z czasem zmieniano cele i treści programowe, zmieniono również nazwę przedmiotu, w klasach początkowych były to *rysunki* (Program nauki w 8-letniej szkole, 1962). W pierwszej połowie lat 70. XX w. zainicjowano w Polsce wprowadzenie dziesięcioletniej szkoły, na wzór radziecki. W konsekwencji wprowadzono nowe programy (Program nauczania w dziesięcioletniej szkole, 1977). Nowe programy w treściach przedmiotowych znacznie różniły się od dotychczas obowiązujących. W sposób istotny zmniejszono ilość treści dokumentujących historię Polski Ludowej, działań rewolucyjnych, ruchów wolnościowych. Operując wybranymi faktami, eksponowano treści dotyczące przeszłości Polski z czasów Odrodzenia i Oświecenia. Ponownie poszerzono tematykę poświęconą polskiej kulturze, w której szczególnie ważne miejsce zajmowała kultura ludowa. Wzmocniono rangę znaczenia rozwoju nauki i techniki. Zagadnienia te znalazły odzwierciedlenie w doborze tematyki prac plastycznych na etapie kształcenia początkowego. W drugiej połowie lat 70. XX w. nastąpiło postulowane wcześniej ujednoczenie frontu wychowawczego poprzez udział w działaniach wychowawczych szkoły rodziny, organizacji młodzieżowych i społecznych, zakładów pracy oraz innych środowisk wychowawczych (Potyrała, 1987). Nowy program dla klas początkowych, w którym znajdujemy wprowadzoną nową nazwę przedmiotu *plastyka*, wdrożono w roku szkolnym 1978/1979. Zaproponowana koncepcja przedmiotu zwiększyła liczbę godzin nauczania do dwóch tygodniowo. Podobnie jak we wcześniejszych okresach, odniesienia do wykorzystania ilustracji artystycznej są w niej słabo eksponowane.

Przemiany wynikające z sierpniowych wydarzeń w Polsce roku 1980 przyczyniły się do zmian w szkolnictwie. Rezygnacja z koncepcji szkoły dziesięcioletniej nie zmieniła założeń i proponowanych sposobów realizacji przedmiotu *plastyka*, który znalazł miejsce w programie nauczania wprowadzonym w 1983 r. (Program nauczania początkowego, 1983).

Wśród celów wszechstronnego rozwoju osobowości dzieci za istotne uznano kształcenie plastyczne, które obejmowało przede wszystkim nabywanie wiedzy dotyczącej podstawowych pojęć plastycznych, łączące się z umiejętnościami w zakresie percepcji, kształtowania wyobraźni i postaw twórczych oraz kształtowanie społecz-

nych zachowań wobec sztuki, zgodnych z obowiązującym ówczesnie ideałem wychowawczym. Treści nauczania skupiono wokół zaproponowanej w trzech obszarach tematyki: *obserwacja i doświadczanie*, *działalność plastyczna* oraz *wiedomości z zakresu sztuk plastycznych*. Trzeci z wymienionych działów, wprowadzający elementy wiedzy z zakresu podstaw plastyki, na pewno stanowił o innowacyjności koncepcji programowej. We wskazaniach metodycznych znajdujemy zalecenia do wykorzystania ilustracji książkowej lektur szkolnych. W latach 90. XX w. zmniejszono wymiar godzin przedmiotu *plastyka* obowiązujących w klasach początkowych. W 1996 r. w odpowiedzi na zamówienie Ministerstwa Edukacji Narodowej opracowano projekt podstaw programowych edukacji plastycznej uwzględniający poznawczą, kształcącą, ludyczną i terapeutyczną funkcję sztuki, zawierający pełny zakres treściowy stosowny do wieku dzieci. Program nie został wykorzystany przez założenia reformy z 1999 r. (Popiek, Boguszevska, 1996/1997). Podobnie potraktowany został oryginalny, autorski program doskonalący percepcję dzieci autorstwa Urszuli Szuścik (1999).

Zastąpienie nauczania przedmiotowo-lekcyjnego kształceniem zintegrowanym na pierwszym etapie edukacji szkolnej, wynikające z założeń polskiej reformy szkolnej z 1999 r., przeobraziło w sposób zasadniczy praktykę dydaktyczną. Założenia kształcenia integralnego akcentowały zwrócenie uwagi na różnorodne rodzaje ekspresji artystycznej. Zajęcia zintegrowane mieszczą się w obrębie działań ekspresyjnych i twórczych oraz odtwórczych. Z zajęć o takim charakterze uczeń może wynieść korzyści poznawczo-intelektualne, korzyści wpływające na jego rozwój emocjonalny i kształcące wrażliwość artystyczną. Zakładano, że w celu kształcenia wrażliwości estetyczno-artystycznej dziecka należy permanentnie doskonalić jego percepcję wzrokową, organizować doświadczenie w zakresie warsztatu plastycznego, propedeutycznie poszerzać język i wiedzę o sztuce. Uwzględniono również rozwojową potrzebę dzieci bezpośrednich kontaktów ze sztuką. Nie znajdujemy tu jednak wskazań oglądu dzieł sztuki, jakimi może być grafika ilustracyjna.

W przypadku treści plastycznych ministerialna podstawa programowa w dość enigmatyczny sposób określała zobowiązania nauczyciela organizującego proces dydaktyczny w wymienionym zakresie (MEN o reformie programowej, 1999). Nie odnosiła się ona do zaspakajania potrzeb estetycznych uczniów oraz nie postrzegała sztuk plastycznych jako niezbędnego czynnika wychowania stymulującego rozwój dzieci. Na skutek reformy oświatowej z lat 1999/2000 powstała poważna luka w edukacji estetyczno-kulturalnej młodego pokolenia (Marek, 2005).

Obowiązująca w kształceniu zintegrowanym edukacja estetyczna w zakresie plastyki, według podstawy programowej z roku szkolnego 2008/2009 opierała się na trzech obszarach: percepcja sztuki, ekspresja przez sztukę oraz recepcja sztuki. Znajdujemy tam zapis, według którego uczeń, kończący cykl kształcenia zintegrowanego, „korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej”, „rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak architektura, sztuki plastyczne oraz inne dyscypliny sztuki (fotografika, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową” oraz „rozpoznaje wybrane dzieła

architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury; opisuje ich cechy charakterystyczne (posługuje się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin sztuki działalności twórczej)”, co pośrednio można odnieść do ilustracji w książce. Niepokoić może jednak używanie pojęć (np. dziedzin sztuk plastycznych) w nieostrych zakresach ich rozumienia i na różnym poziomie ich ogólności, gdyż już na tym poziomie dopuszcza się wybiórcze ich stosowanie (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2009).

Nie uwzględniono tu pełnych zapisów do wykorzystania dzieła sztuki, jakim jest ilustracja, znajdujących się w *Standardach edukacji kultury* wydanych w 2008 roku. Aktualnie obowiązujące zalecenia podstawy wczesnej edukacji podobnie nie uwzględniają tych istotnych zagadnień. Wartościowe zatem i najpełniejsze zapisy na ten temat znajdziemy w dziale *Edukacja wizualna* we wspomnianych *Standardach edukacji kultury*.

Polska ilustracja artystyczna w książce dla dzieci. Aspekty historyczne

W okresie wolnej Polski po 1918 r. następuje stały rozwój polskiego ilustratorstwa mocno zakorzenionego w szlachetnych technikach graficznych. Dominują tendencje realistycznych przedstawień, jednak artyści coraz częściej zaczynają wprowadzać do tej dyscypliny nowe trendy panujące w sztuce. Popularne jest obrazowanie secesyjne, jak w przypadku cenionych ilustracji Antoniego Gawińskiego do dzieł Marii Konopnickiej (*O Janku Wędrawniczku*, 1929; *Wesołe chwile*, 1934; *Szczęśliwy świątek*, 1935) czy Bogdana Nowakowskiego (*Szkolne przygody Pimpusia Sadelko*, 1928). Dokonując syntezy, wymienić należy nazwisko Zofii Stryjeńskiej tworzącej ilustracje o stylizacji kubistycznej, inspirowane sztuką ludową, dynamiczne i pełne humoru. Czytelne są również wpływy kubizmu i sztuki ludowej w obrazowaniu Stanisława Bobińskiego.

Większość książek dla dzieci wydawana jest w prywatnych firmach wydawniczych. W 1921 r. powstało wydawnictwo Nasza Księgarnia (NK). Wraz z rozwojem redakcji artystycznej tego nowoczesnego wydawnictwa pomyślnie zmienia się szata graficzna książki dla dziecka. Michał Bylina, Jadwiga Hładki, Tadeusz Gronowski, Kamil Mackiewicz, Edward Manteuffel, Franciszka Themerson, Antoni Wajwód to główni twórcy nowoczesnej, wartościowej wizji książki dla dzieci. Możliwość skupienia wokół redakcji NK licznej grupy indywidualności artystycznych zaowocowała na rynku wydawniczym interesującymi rodzimymi formami typograficznymi, pomimo trudności technologicznych i ubożego zaplecza poligraficznego. Nowatorskie rozwiązanie będące precedensem w sztuce komiksu to literacko-plastyczne opracowanie *Przygód Koziołka Matołka* przez Kornela Makuszyńskiego i Mariana Walentynowicza (Boguszewska, 2013a).

Odradzający się po drugiej wojnie światowej ruch wydawniczy w zakresie książki dziecięcej realizowała na nowo zorganizowana jako największe wydawnictwo NK, korzystając z doświadczeń przedwojennych redakcji artystycznej, kierowanej przez Bylinę, a od 1953 r. przez Zbigniewa Rychlickiego. Piastował on tę funkcję przez 36 lat, a sukcesy artystów wydających swoje prace w Naszej Księgarni są również jego zasługą. Rychlicki jest twórcą ilustracji do ponad 150 książek oraz ogromnej liczby ilustracji

do czasopism dziecięcych, a także współorganizatorem koncepcji Biennale Ilustracji Książkowej dla Dzieci w Bratysławie (BiB). Upowszechnił ideę BiB w Polsce, skupił grono wybitnych artystów ilustratorów i zaangażował do pracy twórczej na rzecz dzieci. Ich prace eksponowane na światowych przeglądach książki i ilustracji dziecięcej zyskały sławę, były publikowane przez wiele wydawnictw na całym świecie.

Specyfika polskiej ilustracji zyskała miano „polskiej szkoły ilustracji”. Drogę do sukcesów polskiej powojennej grafiki książkowej w świecie uTORowali przed wojną liczni artyści i wydawcy. W okresie PRL-u zostały stworzone dogodne warunki do twórczej pracy artystów – swoisty mecenat tak potrzebny artystom. Niewątpliwie niski poziom druku i jakości papieru obniża jakość formalną ilustracji, mimo to możemy mówić o wysokich wartościach polskich wydawnictw dziecięcych, szczególnie lat 60. i 70. XX wieku. Dzieci obcujące z podręcznikiem i lekturą chłoneły mistrzostwo kompozycji Bohdana Bocianowskiego, Mateusza Gawrysia, Tadeusza Gronowskiego, Jana Marcina Szancera. Mistrzostwo nastroju (wypowiedzianego barwą i formą przez Antoniego Boratyńskiego, Janusza Grabiańskiego, Wiesława Majchrzaka, Wandę i Bogusława Orlińskich, Zbigniewa Rychlickiego, Zdzisława Witwickiego, Józefa Wilkonja) dociera do dzieci w licznych wydaniach. Lapidarność form i doskonałość humoru trafia do najmłodszych odbiorców dzieł Bohdana Butenki, Jerzego Fliśki, Elżbiety i Mariana Murawskich, Eryka Lipińskiego, Janusza Stannego czy Olgi Siemaszko. Radości z percepcji barwy uczy ich ilustracja Elżbiety Gaudasińskiej, Danuty Konwickiej, Marii Mackiewicz, Krystyny Michałowskiej, Bożeny Truchanowskiej, Haliny Zakrzewskiej-Zalewskiej. Postawę estetyczną i upodobania odbiorców formowały systematyczne spotkania z książką w szkole i przedszkolu, dodajmy, z książką znakomicie ilustrowaną. Ulubieńcy z jej stron niejednokrotnie wkraczali w magię filmów i audycji telewizyjnych (Miś Uszatek zaprojektowany przez Rychlickiego; Krasnal Hałabała zaprojektowany według ilustratorskiej koncepcji Zdzisława Witwickiego).

Lata 80. XX w., mimo trudnej sytuacji przemysłu poligraficznego, sprzyjały rozwojowi autorskiej ilustracji książkowej dla dzieci. Świadczą o tym sukcesy polskich ilustratorów w Bratysławie i na innych konkursowych ekspozycjach na świecie (Boguszevska 2013b; Wincencjusz-Patyna, 2008).

Lata 90. XX w. przyniosły na polskim rynku księgarskim istotną zmianę. Obok zaledwie kilku firm wydających książki dla dzieci w Polsce, wyrosły setki innych. Stopniowo rynek polski nasycił się znacznie tańszą produkcją przedruków zachodnich. Ich treść rzadko stanowiła cenne wzbogacenie literatury dla dzieci. Forma plastyczna często była wzorowana na stylistyce filmów animowanych. Wszechobecny rysunek okołodisneyowski, zastępujący poszukiwania twórcze artystów ilustratorów, obniżył znacząco poziom książki tego okresu. Niestety, w przedszkolach i szkołach w tym czasie półki biblioteczne dostępne dla dzieci zapełniły się tego typu wydaniem.

Odrodzenie autorskiej książki ilustrowanej w literaturze dla dzieci nastąpiło z nadejściem XXI wieku. Na rynek książki dla dzieci wkracza wielu nowych artystów ilustratorów. Wśród wielu artystów warto wymienić chociażby ich reprezentację: Anitę

Andrzejewską, Jana Bajtlika, Aleksandrę Kucharską-Cybuch, Iwonę Chmielewską, Agnieszkę Dudek, Marię Ekier, Piotra Fąfrowicza, Małgorzatę Gurowską, Joannę Markollę, Weronikę Naszarkowską-Multanowską, Annę Niemierko, Pawła Pawlaka, Bognę Pniewską, Joannę Sedlaczek, Annę Skurpską-Ekes, Annę Sędziwy, Elżbietę Wasiuczyńską, Joannę Wiszniewską-Domańską, Agnieszkę Żelewską.

Dynamicznie rozwija się współcześnie również nurt książki obrazkowej. Książka obrazkowa wiąże specjalności sztuki użytkowej, takich jak grafika wydawnicza, typografia i ilustracja, w harmonijną jedność. Dzięki równolegle prowadzonej narracji słownej i obrazowej jest odpowiednia zarówno dla dzieci w okresie przedczytelniczym, jak i dla biegłego czytelnika. Do jej przedstawicieli, docenianych w naszym kraju i za jego granicami, należą Iwona Chmielewska, Marta Ignerska, Aleksandra i Daniel Mizielniński, Marianna Oklejak, Piotr Socha i wielu innych twórców.

Do odnowy polskiego ilustratorstwa dla dzieci przyczyniło się wiele instytucji, animując kulturę książki. Liczne działania promujące sztukę książki podejmowała Sekcja Ilustratorów Związku Artystów Polskich w Warszawie, kierowana przez wybitną artystkę ilustratorkę Krystynę Lipkę-Sztaubałło. Znakomite rezultaty uzyskuje Polska Sekcja IBBY. Wśród wielu przedsięwzięć wymienić należy obecne od 2002 r. w polskim pejzażu kulturowym Poznańskie Spotkania Targowe – Książka dla Dzieci i Młodzieży w Poznaniu, zainicjowane przez Olchę Teresę Wierzbowską-Sikorską. Podczas targów książki w Krakowie i w Warszawie odbywają się promujące artystyczną ilustrację działania. W Łodzi jest to Salon Ciekawej Książki.

W Nadbałtyckim Centrum Kultury w Gdańsku od 2005 r. odbywa się jesienią niezwykle forum artystów ilustratorów pochodzących z różnych krajów – to Bałtyckie Spotkania Ilustratorów. Organizowane są spotkania z artystami, warsztaty dla dzieci i młodzieży. Akademia Sztuk Pięknych (ASP) w Warszawie i Katowicach wyróżniają się na tle polskich plastycznych szkół wyższych programem kształcenia w zakresie kultury książki. ASP w Warszawie kontynuuje świetne tradycje w zakresie kształcenia w dziedzinie ilustracji. W ASP w Katowicach organizowana jest cyklicznie od 2009 r. impreza konkursowa, związana z projektowaniem książek dla dzieci pt. *Książka dobrze zaprojektowana – zacznijmy od dzieci*. Prężnie działa Biuro Wystaw Artystycznych – Galeria Zamojska w Zamościu, posiadająca największą polską kolekcję ilustracji, oraz Krasnobrodzki Dom Kultury w Krasnobrodzie.

Specjalistyczne placówki biblioteczne w kraju, mające zasługi w promocji książki ilustrowanej dla dzieci, intensyfikują przedsięwzięcia. Atrakcyjne działania edukacyjne prowadzą biblioteki. Od wielu lat upowszechnianiem książki dla dzieci, również w aspekcie grafiki, zajmuje się Muzeum Książki Dziecięcej w Warszawie, placówka Biblioteki m.st. Warszawy. Wyróżnić należy również Bibliotekę Śląską w Katowicach, Bibliotekę Raczyńskich w Poznaniu, Publiczną Bibliotekę w Oświęcimiu i Miejską Bibliotekę im. Kamila Cypriana Norwida w Zielonej Górze.

Szczególne zasługi ma Miejska Biblioteka Publiczna (MBP) im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Filia nr 30 tej biblioteki powołała do życia (od 1990 do 2018 r.) Galerię 31, działającą pod kierunkiem Krystyny Rybickiej. Jej celem było kształtowa-

nie kultury plastycznej dzieci i młodzieży. Przez wiele lat specyfiką Galerii było upowszechnianie najwybitniejszych dzieł polskiej ilustracji książkowej. Wystawa ilustracji do elementarza dla polskich dzieci na Wschodzie autorstwa Blanki Gul-Olszewskiej zapoczątkowała ten nurt. Przykładowo, w maju 2008 r., w ramach cyklu spotkań edukacyjnych *Między słowem a obrazem*, warsztaty plastyczne dla dzieci poprowadził Bohdan Butenko. Jednocześnie zaprezentowano jego wystawę projektów scenograficznych przygotowanych dla Teatru Lalki i Aktora im. Hansa Christiana Andersena w Lublinie. W tym samym roku zaprezentowano wystawę ilustracji Krystyny Lipki-Sztarbałło. Artystka poprowadziła warsztaty ilustracyjne dla dzieci przedszkolnych i w wieku szkolnym. Zdzisław Witwicki gościł w kwietniu 2009 r., w maju Elżbieta Krygowska-Butlewska, a w czerwcu tegoż roku Piotr Fąfrowicz. W Galerii z wystawą gościli: Artur Gołębiowski, Grażka Lange, Józef Wilkoń, którego warsztaty były, jak sadzę, wydarzeniem niezwykłym i niezapomnianym. Inne filie biblioteczne podjęły podobną działalność. Dzieci lubelskich przedszkoli i uczniowie szkół byli zatem częstymi gośćmi wydarzeń animujących kulturę książki w tej bibliotece. Oprócz warsztatów prowadzonych przez artystów ilustratorów organizowane były wyjątkowo cenne wystawy, np. *Salon Ilustratorów* oraz *Pieśń ujdzie cało* (2010), której kuratorem był Janusz Stanny.

Przykłady wykorzystania książki autorskiej do warsztatowych form animacji kultury książki wśród dzieci

Artystka, Agnieszka Zawadzka, wykorzystuje w swoich działaniach książki autorskie adresowane do dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym: *Ośmiornica* oraz *Ballada o piecu kaflowym*. Artystka wypracowała swoją metodę działania, prowadząc warsztaty plastyczne w różnych miejscach, dla zróżnicowanego odbiorcy: dzieci przedszkolnych, uczniów klas I–III, młodzieży szkolnej oraz dzieci i dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną.

Książki Agnieszki Zawadzkiej niewątpliwie można zaliczyć do kreatywnych, zarówno w warstwie wizualnej, jak i literackiej. Są one przykładem ciekawej realizacji sztuki dla dziecka. Bogaty poznawczo tekst i ilustracja dają możliwość kształtowania wyobraźni młodego odbiorcy. Aktywność plastyczna, oparta na autorskiej książce, wprowadza uczestników w świat autorskiej ilustracji, która jest swoistym dziełem sztuki, będącym w zasięgu ręki nawet przedszkolaka. Taki kontakt kształtuje postawy estetyczne. Wiele pożytku dla uczestników wypłynęło z wspólnego działania, integrując grupę.

Znakomitym przykładem może być także przedstawienie autorskiej książki obrazkowej pt. *Cztery zwykłe miski* wyjątkowej ilustratorki z Torunia, Iwony Chmielewskiej. Jej twórczą pasją stało się opowiadanie o ważnych sprawach w życiu, może najważniejszych, przez tworzenie książek obrazkowych. Zabieg formalny, jaki został użyty w *Czterech zwykłych miskach*, stał się jednocześnie kanonem wizualnym i pretekstem do przedstawienia kolejnych zdarzeń fabularnych na kartach rozkładowych – swoistych obrazach – opowiadaniach, które mają wartość edukacyjną, są ważne społecznie. Dotyczą budowania relacji w komunikacji interpersonalnej. Obraz nadbudo-

wuje znaczenie słów, dodaje nastrój. Chmielewska z wielką wrażliwością potrafiła to uczynić skromną, celowo zawężoną kolorystyką, subtelnym, bardzo rzetelnym rysunkiem, różnorodnością faktur, delikatnością narracji. Z podobną wrażliwością prowadzi warsztaty plastyczne z dziećmi inspirowane swoją twórczością. Dzieci wykorzystują materiały plastyczne i techniki warsztatowe zastosowane przez autorkę w realizacjach projektów książek, aktualnie jest ich bardzo wiele. Innymi, równie trafnymi przykładami książki edukacyjnej o charakterze obrazkowym, będą opracowania wybitnej artystki Krystyny Lipki-Sztarbałło. Jej autorska książka *Dokąd iść? Mapy mówią do nas* była wielokrotnie nagradzana. Jest to obrazkowa książka edukacyjna o oryginalnych rozwiązaniach plastycznych. Narracja graficzna sprzyja poznawaniu, wiedza podana jest w sposób prosty i jednocześnie bardzo atrakcyjny. Narracja obrazem i komentarzem słownym sięga do historii i współczesności. *Mapy* Lipki-Sztarbałło skonstruowane zostały do poetyckiego tekstu Kim Heekyoung, pochodzącej z Korei. Książka zachęca do samodzielności w poszukiwaniu wiedzy, sprzyja jej systematyzowaniu, rozbudza zainteresowania. Zarówno *Mapy mówią do nas*, jak i inne książki, np. *Łazienkowe pytania*, *Sen, który odszedł*, stanowiły materiał inspirujący do warsztatów plastycznych dla dzieci prowadzonych na terenie całej Polski w myśl słów Agnieszki Warnke (2015): „Interpretację buduje nie tylko treść i forma ilustracji, ale także kontekst treściowy i graficzny, w jakim się pojawiają. Ilustrator interpretuje treść całą formą książki. Granicą interpretacji tekstu są jej granice techniczne z jednej strony, a z drugiej lojalność wobec młodego czytelnika. To świadomość, co właściwie chcę jako twórca przekazać (powiedzieć), jak zaprosić do rozmowy. Interpretacja to tlen dla przestrzeni: autor, ilustrator, czytelnik. Tu każdy jest twórcą”.

Takie wartościowe artystycznie i interesujące poznawczo książki wykorzystywała Małgorzata Centner-Guz w ramach projektu „ZA PROGIEM” – wyprawy odkrywców, realizowanego na lubelskim w Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. *Warsztaty językowo-czytelnicze* nie są pierwszym doświadczeniem autorki (Centner-Guz, 2012). Zajęcia prowadzone były od listopada 2018 r. do czerwca 2019 r. w kilku cyklach, a ich uczestnikami były dzieci sześciolatnie i z klas I–III. W grudniu 2018 r. natomiast z dziećmi klas I–III. Nakierowane były one na poszerzenie wiedzy o książce i jej funkcji. Zapoznawały z treściami wybranych książek, odczytywanych kodem werbalnym i obrazkowym. Wykorzystano m.in. następujące książki: *Książka bez obrazków* (Benjamin Joseph Novak), *Kłopot* (Iwona Chmielewska), *Przed i po* (Matthias Aregui i Anne-Margot Ramstein), *Czerwony Kapturek swoimi słowami* (Chaine Sonia, Pichelin Adrien). W czasie zajęć zastosowano formy zabawowe, quiz czytelniczy, technikę japońskiej sztuki teatryku kamishibai. Uczniowie wykazali zainteresowanie i dużą aktywność, powstało wiele prac świadczących o realizacji projektowych założeń.

Podsumowanie

Obszar kulturowy sztuk plastycznych znacząco poszerzony jest o nowe dyscypliny zastosowane w przekazie medialnym, które zyskały miano wizualnych. Mimo iż

uznawana jest ogólnorozwojowa rola wychowania estetycznego, budującego sferę psychiczną, społeczną i emocjonalną osobowości człowieka, mimo że rozwija ono poznawczo i sprawnościowo, aktualnie w obowiązujących założeniach polskiej edukacji plastycznej dziecka, a więc i w jego dzieciństwie, wychowanie estetyczne nie znajduje należnego mu miejsca. W sposób pełny został to opisane w *Standardach edukacji kultury*, gdzie ujęto wykorzystywanie artystycznej ilustracji, zarówno na etapie przedszkolnym, jak i wczesnoszkolnym.

Wprowadzanie dzieci w okresie wczesnej edukacji w świat autorskiej ilustracji, która jest swoistym dziełem sztuki będącym w zasięgu ręki nawet przedszkolaka, odbywa się najczęściej w trakcie okazjonalnie prowadzonych projektów i warsztatów. Kontakt taki nakierowany jest nie tylko na kształtowanie postaw estetycznych. Aktywność plastyczna oparta na autorskiej książce stwarza znakomitą okazję dla kreatywnych rozwiązań. Obudowa znaczeniowa daje możliwość indywidualnych interpretacji, refleksji i podejmowania decyzji. Wiele pożytku dla uczestników takich warsztatów lub projektów wynika ze wspólnego działania i bogacenia doświadczeń społecznych, stanowiąc o dobrze spędzonym w trakcie ich trwania czasie.

Współcześnie nowe media są niezwykle ważne w życiu młodego pokolenia. Jednakże dla najmłodszych istotny jest kontakt z książką. Mogą w niej odkrywać pierwsze dzieła sztuki, jakimi są ilustracje artystyczne.

Bibliografia

- Boguszewska, A. (2004). Zamierzenia wychowania estetycznego w zakresie plastyki wobec dziecka w Polsce w latach dwudziestych XX wieku. *Annales Iniversitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio L*, 227–240.
- Boguszewska, A. (2007). Z założeń polskiej edukacji estetycznej w zakresie plastyki adresowanej do dziecka. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny. XXVI*, 73–88.
- Boguszewska, A. (2010). *Kształcenie nauczycieli rysunku do szkół powszechnych w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Boguszewska, A. (2013a). *Projekty graficzne pozapodrecznikowego wyboru książek zalecanego do edukacji elementarnej w Polsce w latach 1918–1945*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Boguszewska, A. (2013b). *Ilustracje i ilustratorzy lektur dla uczniów w młodszym wieku szkolnym w Polsce w latach 1944–1989*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Boguszewska, A. (2015). Ważne aspekty wychowania estetycznego dziecka przedszkolnego. Książka obrazkowa, książka ilustrowana – z tradycji i współczesności. W: T. Parczewska (red.), *Przestrzeń dziecka i dzieciństwa. Wielość perspektyw i znaczeń* (s. 49–66). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Centner-Guz, M. (2012). Kopciuszek wydawniczy czy bilet do galerii sztuki plastycznej? O wykorzystaniu ilustracji książkowej w pracy nauczyciela przedszkola. W: E. Jakubik-Zapalska, K. Kruszkó (red.), *Dziecko we wczesnej edukacji* (s. 147–166). Radom: Kolegium Nauczycielskie.
- Marek, E. (2005). Pedagogiczna interpretacja doboru i układu treści edukacji plastycznej w wybranych programach kształcenia zintegrowanego. W: W. Limont, K. Nielek-Zawadzka (red.), *Dylematy edukacji artystycznej. Edukacja artystyczna wobec przemian w kulturze*. Tom 1. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- MEN o reformie programowej. *Kształcenie zintegrowane*. (1999). Warszawa: MEN.

- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych. (2009). Rozporządzenie MEN z 23 XII 2008 w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z dn. 15 stycznia 2009, poz. 17, s. 12).
- Popek, S., Boguszewska, A. (1996/1997). Podstawa programowa z plastyki dla klas 0–3. *Nauczanie Początkowe*, 3.
- Potyrała, B. (1987). *Szkola podstawowa w Polsce 1944–1984*. Warszawa: WSiP.
- Program nauczania początkowego. Klasy I–III. Plastyka. (1983) Warszawa: WSiP.
- Program nauczania w dziesięcioletniej szkole średniej. (1977). Warszawa: WSiP.
- Program nauki w 8-letniej szkole podstawowej. Klasy I–IV. (1962). Warszawa: PZWS.
- Standardy edukacji kultury. Materiały do konsultacji środowiskowych. (2008). Warszawa: Polska Rada Muzyczna.
- Szuścik, U. (1999). *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka*. Cieszyn: Wydawnictwo UŚ.
- Szuścik, U. (1999). *Program autorski z zakresu kształcenia dla dzieci w młodszym wieku szkolnym (klasy I–III) plastycznego nauczania. Percepcja*. Katowice: Wydawnictwo Lorek.
- Wamke, A. (kwiecień 2015). <http://culture.pl/pl/tworca/krystyna-lipka-sztarballo>, dostęp: 17.10.2019.
- Wincencjusz-Patyna, A. (2008). *Stacja Ilustracja: Polska ilustracja książkowa. 1950–1980. Artystyczne kreacje i realizacje*. Wrocław: Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Żurkowski, B. (2009). Aksjologiczny aspekt wychowania artystycznego. W: R. Ławrowska, B. Muchacka (red.), *Edukacja artystyczna a rzeczywistość medialna*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

ABOUT VISUAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF ARTISTIC ILLUSTRATION: HISTORICAL AND CONTEMPORARY ASPECT

Abstract

This article presents the aspect of aesthetic education using issue of artistic book graphics for pre-school children and early school education students. It presents the assumptions of education in this field. Particular attention was focused on the educational impact of book illustrations. A brief historical outline of Polish artistic illustration in the children's book was presented. Key development trends and representative figures of Polish illustration have been pointed out.

Examples of the use of an outstanding author's book by the authors for workshop forms of book culture animation among children were presented. They constitute a reference and justification of activities initiated in the implementation of the „ZA PROGIEM” – wyprawy odkrywców project at the pedagogical faculty of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin and *Warsztaty językowo-czytelnicze* [Language and reading workshops] conducted by Małgorzata Centner-Guz. In the era of new media, which for the young generation are an extremely important element of their life, not just communication life, for the youngest recipients contact with the book is still important.

Keywords: pre-school education, early school education, aesthetic education, children's literature, illustration